

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI O'STIRISH
MEXANIZMINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMINI ISHLAB CHIQUISH**

Xolboyeva Feruza Erkin qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası magistranti

Annotatsiya: Maqolada insonning madaniyati, tafakkuri, aql-zakovati darajasining ko'rsatkichi nutqi bo'lib, u til normalariga mos kelishi, aynan maktabgacha ta'limda bolalar og'zaki va yozma adabiy til me'yorlarini o'zlashtirishi, nutqning maqsad va vazifalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: madaniyat, tafakkur, aql-zakovat, daraja, ko'rsatkich, nutq, bo'lib, norma, og'zaki.

Zamonaviy jamiyat hayotida jonli, ovozli so'zning insonga ta'sir doirasi g'ayrioddiy kengaydi. Barkamol og'zaki nutq odamlar o'rtasidagi aloqa tezligi, qulayligiga hissa qo'shadi, nutqning kommunikativ mukammalligini beradi. Bularning barchasi nutqning to'g'riligiga yuqori talablarni qo'yadi. Nutq normalarini ongli ravishda o'zlashtirish, rus tilining boy an'alariga maksimal darajada hurmatni tarbiyalash vazifasi endi nafaqat birinchi o'ringa qo'yilmoqda, balki bizning davrimizning eng muhim ijtimoiy vazifasi, ijtimoiy tuzum sifatida ham belgilanmoqda. jamiyatning.

O'quvchilarning nutq madaniyatini oshirish zamonaviy maktab oldidagi dolzarb vazifalardan biridir. Ma'lumki, insonning madaniyati, tafakkuri, aql-zakovati darajasining ko'rsatkichi uning nutqi bo'lib, u til normalariga mos kelishi kerak. Aynan boshlang'ich maktabda bolalar og'zaki va yozma adabiy til me'yorlarini o'zlashtira boshlaydilar, nutqning maqsad va vazifalariga muvofiq turli xil muloqot sharoitida til vositalaridan foydalanishni o'rganadilar. Shu bilan birga, o'qituvchi bolalarga nutqqa qo'yiladigan talablarni tushunishga yordam berishi, kichik yoshdagi o'quvchilarga fikrni shakllantirishda, til vositalarining to'g'riligi, aniqligi, xilma-xilligi va ifodaliligini kuzatishga o'rgatishi kerak. Talabalarning so'z boyligini boyitish, izchil nutqni o'rgatish va uning ifodaliligini rivojlantirish - bular amaliyotchi o'qituvchilarning amaliy ishlarida va metodistlarning nazariy izlanishlarida hal qilinadigan asosiy vazifalardir.

Zamonaviy jamiyatga so'zni biladigan, o'z e'tiqodini, qarashlarini himoya qila oladigan, munozara olib boradigan, shaxslararo muloqot jarayonida ijodiy ishtirok etadigan odamlar kerak. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy maktabning asosiy vazifalaridan biri o'zini tinglaydigan, birovnikini va, albatta, o'zining fikrini baholay oladigan, muloqot qila oladigan, tinglay oladigan va gapira oladigan boshlang'ich sinf

bitiruvchisini tayyorlashdan iborat. o'z nutqi.

Turli yillarda nutqni rivojlantirish muammosini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan F.I. Buslaev, V.Ya. Stoyunin, V.P. Ostrogorskiy, L.I. Polivanov, V.P. Sheremetevskiy, V.V. Golubkov, A.D. Alferov, M.A. Ribnikova, K.B. Barxin, N.M. Sokolov, L.S. Troitskiy, S.A. Smirnov, N.V. Kolokoltsev, A.A. Lipaev, zamonaviy olimlar K.V. Maltseva, M.R. Lvov, T.A. Ladyzhenskaya, V.Ya. Korovina, O.Yu. Bogdanova, N.A. Demidova, L.M. Zelmanova, T.F. Kurdyumova, N.I. Kudryashev, M.V. Cherkezov va boshqalar.

Kichik yoshdagi o'quvchini aniq va grammatik jihatdan to'g'ri gapirishga, o'rinli ovozga ega bo'lishga o'rgatish, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda erkin ijodiy talqin qilish, o'z his-tuyg'ularini turli intonatsiya vositalari bilan ifodalay olish, kuzatishni o'rgatish. nutq madaniyati va uning muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish o'qituvchidan mashaqqatli mehnatni va eng muhimi, nutqni maksimal darajada rivojlantirishga samarali yondashuvni talab qiladigan qiyin va mashaqqatli ishdir. tushunish, uni tashkil etish va sozlash. Bolalar nutqini rivojlantirish deganda uning mazmuni ustida tizimli ishlash, jumlar tuzishni izchil o'rgatish, tegishli so'z va uning shaklini o'ylangan holda tanlash, fikrlarni malakali qurish ustida doimiy ishlash tushuniladi.

Biroq, boshlang'ich maktabda tirik so'zni o'rgatish ko'pincha o'qituvchilar tomonidan kam baholanadi; nutqning kamchiliklari eskiradi va ularni keyinchalik tuzatish allaqachon juda qiyin.

Nutq odamlarning birgalikdagi faoliyatida, ijtimoiy hayotda, axborot almashishda, bilishda, ta'limda zarur bo'lgan muloqot turlaridan biridir. U insonni boyitadi, san'at predmeti bo'lib xizmat qiladi.

Nutq xilma-xil. Bu do'stlarning suhbat va ma'ruzachining qizg'in chaqiruvi, rassomning monologi va doskadagi talabaning javobi. Turli vaziyatlarda nutq turli shakllarda namoyon bo'ladi. Nutq ichki va tashqi. Ichki nutq - bu lingvistik materialda bo'lsa-da, lekin aniq tashqi ko'rinishlarga ega bo'lmagan aqliy nutq. Bu o'zingiz bilan gaplashayotganga o'xshaydi. U parcha-parcha, aniq grammatik shakllardan mahrum.

Tashqi nutq - nutq-muloqot, boshqalar uchun nutq. U idrok etish, so'zlovchini suhbatdoshlari yoki tinglovchilari tushunishi uchun mo'ljallangan. Tashqi nutq dialogik va monolog bo'lishi mumkin.

Dialog - bu ikki yoki undan ortiq odamlar o'rtasidagi suhbat. Har bir alohida bayonot boshqa suhbatdoshlarning nusxalariga, vaziyatga bog'liq. Dialogga kengaytirilgan jumlar kerak emas, shuning uchun unda ko'plab to'liqsiz jumlar mavjud.

Monolog - bu bir kishining nutqi, masalan, hikoya, xabar, takrorlash. Dialogdan farqli o'laroq, monolog o'zboshimchalik bilan amalga oshiriladi, kuchli irodali harakatni va ba'zan muhim tayyorgarlik ishlarini talab qiladi.

Muayyan shaxsning nutqi uning umumiy madaniyatining in'ikosidir. Shuning uchun nutq muayyan talablarga javob berishi kerak.

1. To'g'rilik – hozirgi adabiy til me'yorlari – grammatika, imlo, tinish belgilariga rioya qilishdir. To'g'rilik yaxshi nutqning asosiy sifati hisoblanadi.

2. Aniqlik - uning boshqalar tushunishi uchun mavjudligi. Bezatish uchun har qanday asardan ixtiro qilingan yoki olingan so'zlar va iboralar ravshanlikka zarar etkazadi.

3. Soflik – adabiy tildan tashqarida bo'lgan so'z boyligidan (jargonizm, dialektizm, parazit so'z) xoli.

4. Aniqlik – nutqda qo'llanilgan so'z va iboralarning ma'nosi nutqning semantik va predmet tomonlari bilan to'la bog'liqdir.

5. Ekspressivlik – o'z fikr va his-tuyg'ularini iloji boricha aniq, ishonarli va bir vaqtning o'zida ixcham ifodalay olish, intonatsiya, so'z tanlash, gaplar tuzish bilan adresatga ta'sir ko'rsatish qobiliyati uchun til vositalarini tanlash, bir xillikning yo'qligi, bir xil so'z va tuzilmalarning takrorlanishi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirish: Sat. ilmiy tr. / Ed. Ushakova O.S. - M.: SSSR APN nashriyoti, 1990 yil.
2. Sokhin F. A. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini bilish, bolalarni bolalar bog'chasida / ostida maktabga tayyorlash . r birliklari F. A. Soxina, T. V. Taruntayeva . M.: Pedagogika, 1978 yil.
3. Tixeeva E. I. Erta va maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish . va zd. M.: Ma'rifat, 1972 yil.
4. Ushakova O.S., Strunina E.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi. M.: Gumanitar nashriyot markazi, 2004 yil.
5. Ushakova O. S. Maktabgacha yoshdagi bolalik davrida nutq ta'limi. Muvofiq nutqning rivojlanishi: Dok. konspekti . diss . - M., 1996 yil.
6. Ushakova O.S. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish. M., 2001 yil.